

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

ĐÀO THỊ THU HÀ

**NGHIÊN CỨU VẤN ĐỀ XÂY DỰNG NÔNG THÔN
MỚI Ở HUYỆN VĂN YÊN, TỈNH YÊN BÁI**

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
CHUYÊN NGÀNH ĐỊA LÝ HỌC**

THÁI NGUYÊN - 2015

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Những năm qua ngành nông nghiệp nước ta đã có bước phát triển quan trọng trên nhiều phương diện. Giá trị sản lượng liên tục tăng lên; nông nghiệp chuyên dịch theo hướng gia tăng sản phẩm nông nghiệp hàng hóa xuất khẩu chủ đạo, có khả năng cạnh tranh trên thị trường thế giới như : gạo, thủy hải sản, cà phê, cao su... Đời sống vật chất và tinh thần của đại bộ phận nông dân được cải thiện. Hệ thống kết cấu hạ tầng cũng như mạng lưới các tổ chức kinh tế hoạt động ở nông thôn ngày càng phát triển. Bộ mặt nông thôn có nhiều khởi sắc theo hướng văn minh, hiện đại.

Tuy nhiên, ở nước ta, nông nghiệp, nông thôn vẫn là khu vực chậm phát triển nhất trong nền kinh tế. Sản xuất nông nghiệp vẫn mang tính chất của một nền nông nghiệp sản xuất nhỏ, manh mún, sử dụng không hiệu quả các nguồn lực đất và lao động, vốn và kỹ thuật... kém khả năng cạnh tranh trên thị trường khu vực và quốc tế. Thu nhập của người nông dân, đặc biệt ở các vùng sâu, vùng xa, vùng đặc biệt khó khăn, miền núi và hải đảo, tuy đã được cải thiện nhưng vẫn còn khoảng cách khá xa với yêu cầu. Nhiều hộ gia đình nông thôn tuy đã thoát khỏi diện nghèo đói, nhưng thực tế thu nhập bình quân cũng chỉ cao hơn mức chuẩn nghèo đói không đáng kể. Người nông dân thiếu cơ hội tiếp cận với các thành tựu phát triển; các dạng nhu cầu cơ bản như : vệ sinh, môi trường, y tế, giáo dục cũng chưa được cung cấp đầy đủ. Hệ thống hạ tầng nông thôn còn lạc hậu, chất lượng xuống cấp nghiêm trọng.

Từ những lý do trên, Đảng và Nhà nước ta đã có nhiều chính sách về phát triển nông nghiệp, nông thôn, trong đó có chính sách xây dựng nông thôn mới (XDNTM). Chính sách này hiện nay đã triển khai trên phạm vi toàn quốc và đang phát huy hiệu quả.

Trong bối cảnh chung đó, huyện Văn Yên, tỉnh Yên Bái đã tích cực triển khai XDNTM với kết quả ban đầu rất đáng khích lệ. Tuy nhiên, theo nhận định chung, nền kinh tế của huyện còn gặp nhiều khó khăn; phát triển nông nghiệp, nông thôn vẫn còn chậm, bộ mặt nông thôn mới chậm thay đổi, đời sống nông dân còn nhiều khó khăn so với các địa phương khác trong tỉnh về công cuộc xây dựng nông thôn mới. Trước thực trạng đó Nghị quyết Đại hội Đảng bộ huyện chỉ ra cần tập trung chỉ đạo xây dựng mô hình nông thôn mới với quyết tâm cao hơn nhằm tạo ra bước ngoặt trong xây dựng hệ thống hạ tầng kinh tế đồng bộ, nâng cao đời sống nhân dân, bảo vệ môi trường.... Thực tiễn sinh động của công cuộc XDNTM của huyện Văn Yên đặt ra sự cần thiết phải nghiên cứu sâu và toàn diện về đánh giá hiện trạng, các nguồn lực và đề xuất những giải pháp phát triển đột phá.

Xuất phát từ lí do trên, bằng cách tiếp cận địa lý kinh tế - xã hội, tôi chọn đề tài nghiên cứu luận văn Thạc sĩ Địa lí học: **“Nghiên cứu vấn đề xây dựng nông thôn mới ở huyện Văn Yên, tỉnh Yên Bái”**

Luận văn được tiến hành dưới sự hướng dẫn khoa học của TS Vũ Như Vân, sự giúp đỡ của các thầy cô giáo Khoa Địa lý Trường ĐHSP Thái Nguyên và sự giúp đỡ của các Ban, Ngành thuộc UBND huyện, UBND các xã điểm XDNTM Đại Phác và Yên Hưng huyện Văn Yên, tỉnh Yên Bái.

2. Lịch sử nghiên cứu đề tài

Vấn đề XDNTM trên thế giới đã được các nhà kinh tế, các nhà địa lý kinh tế - xã hội nghiên cứu với nhiều cách tiếp cận khác nhau. Kinh nghiệm XDNTM đã được tổng kết từ thực tiễn của các nước châu Á và thế giới, trong đó nổi bật nhất là các công trình nghiên cứu mô hình XDNTM ở Trung Quốc, Nhật Bản, Hàn Quốc, Thái Lan, Hoa Kỳ. [24]

Ở Việt Nam, vấn đề nông nghiệp, nông dân và nông thôn là một vấn đề mới mẻ trong quá trình CNH – HĐH. Nhận thức tầm quan trọng của vấn đề này một số nhà khoa học đi sâu nghiên cứu, trong đó phải kể đến những kết quả ban đầu, góp phần hoạch định chính sách và chiến lược phát triển nông nghiệp nông thôn. Điển hình ấn phẩm quan trọng của Tô Huy Rứa : *“Nông nghiệp, nông dân trong đổi mới ở Việt Nam - Một số vấn đề lý luận và thực tiễn”* [10]. *“Một số kinh nghiệm điển hình về nông nghiệp nông thôn theo hướng CNH – HĐH”* của GS.TS Lưu Văn Sùng; *“Nông nghiệp Việt Nam trong phát triển bền vững”* của TS. Nguyễn Từ; *“Đẩy mạnh CNH – HĐH nông nghiệp nông thôn trong thời kỳ mới”* của TS. Lê Quang Phi; *“CNH – HĐH nông nghiệp và nông thôn ở Việt Nam – con đường và bước đi”* của GS.TS Nguyễn Kế Tuấn. Ngoài ra, còn có các đề tài khác như: Đề tài: *“Xây dựng giai cấp nông dân về mọi mặt để xứng đáng là một lực lượng cơ bản trong XDNTM góp phần đắc lực cho sự nghiệp công nghiệp hóa hiện đại hóa đất nước”* (ThS Lê Hòa); Đề tài: *“Những vấn đề cần giải quyết ở nông thôn ngoại thành một số thị xã ở miền núi Phía Bắc ở nước ta trong quá trình cải cách kinh tế”* (PTS Nguyễn Từ); Đề tài: *“Việc làm của nông dân đồng bằng sông Hồng trong quá trình công nghiệp hóa hiện đại hóa”* (TS Nguyễn Ngọc Lan). Cơ sở lý luận và thực tiễn XDNTM bước đầu được tổng kết và đưa vào giáo trình dạy trong các trường (Nguyễn Ngọc Nông (chủ biên)) : *“Giáo trình Quy hoạch nông thôn mới”*. [4].

Vấn đề nông nghiệp và nông thôn được các nhà địa lí quan tâm trong một số ấn phẩm và luận văn khoa học. Đó là : *“Tổ chức lãnh thổ nông nghiệp”* / *“Phát triển nông nghiệp bền vững: diễn giải, nội hàm và cách tiếp cận thực tiễn”*. [4], [5]. Một số luận văn thạc sĩ Địa lí nghiên cứu XDNTM ở tỉnh Thái Nguyên có thể được coi là nguồn tư liệu quý về phương pháp luận và phương pháp triển khai đề tài : *“Nghiên cứu mô hình xây dựng nông thôn mới xã Tân Cương, TP Thái Nguyên”*; *“Nghiên cứu XDNTM huyện Võ Nhai tỉnh Thái Nguyên”*. [3], [7].

Quan trọng hàng đầu để triển khai luận văn là các văn bản của Đảng và Nhà nước : Nghị quyết số 26–NQ-TU về *Nông nghiệp, nông dân, nông thôn*. Quyết định 491/2009/QĐ - TTg của Thủ tướng Chính phủ v/v *Ban hành bộ tiêu chí quốc gia NTM*; Chính phủ. Quyết định số 800/QĐ – TTg ngày 4/6/2010 của Thủ tướng Chính phủ v/v *phê duyệt Chương trình mục tiêu quốc gia về XD NTM giai đoạn 2010-2020*. [1], [8], [9].

Thuận lợi cơ bản trong nghiên cứu thực tế XDNTM là các nguồn tư liệu về huyện Văn Yên, tỉnh Yên Bái. Đó là : Báo cáo thực hiện kế hoạch phát triển KTXH – ANQP của xã Yên Hưng năm 2014 phương hướng, nhiệm vụ kế hoạch năm 2010; Báo cáo Tình hình kinh tế - xã hội huyện Văn Yên năm 2014; Kế hoạch phát triển kinh tế - xã hội năm 2015 của UBND huyện Văn Yên : Báo cáo đánh giá kết quả 3 năm thực hiện Chương trình MTQG XDNTM huyện Văn Yên giai đoạn 2011 – 2013. [15], [16], [17].

Về hai xã điểm XDNTM có các tư liệu quan trọng : Báo cáo đánh giá kết quả 4 năm triển khai thực hiện đề án XDNTM và phương hướng nhiệm vụ, giải pháp triển khai thực hiện, hoàn thành XDNTM xã Đại Phác giai đoạn 2011-2015. Quyết định số 1268/QĐ- UBND ngày 05/5/2011 của UBND huyện Văn Yên về việc phê duyệt nhiệm vụ khảo sát, nhiệm vụ quy hoạch XDNTM xã Yên Hưng, huyện Văn Yên, tỉnh Yên Bái và các nguồn tài liệu khác [18], [19], [20], [21], [22], [23].

Tình hình nói trên cho thấy sự phong phú về tư liệu nguồn thông tin về XDNTM huyện Văn Yên. Nhưng vẫn còn thiếu các công trình nghiên cứu về XDNTM của huyện theo cách tiếp cận Địa lý học, cũng như về nông nghiệp, nông dân và nông thôn của huyện này. Tại tỉnh Yên Bái chưa có tác giả hay nhóm tác giả nào nghiên cứu vấn đề XDNTM mà chỉ dừng lại ở số liệu báo cáo tổng hợp quá trình phát triển KTXH, báo cáo kết quả thực hiện, các bài viết về một huyện, một xã cụ thể.

Vấn đề đặt ra cho đề tài: “*Nghiên cứu vấn đề XDNTM ở huyện Văn Yên , tỉnh Yên Bái* ” là tập trung nhiều hơn về nguồn thông tin tư liệu sơ cấp, cập nhật tình hình và đề xuất một số giải pháp có tính đột phá XDNTM cho địa phương.

3. Mục tiêu và nhiệm vụ nghiên cứu

3.1. Mục tiêu

Nghiên cứu cơ sở lí luận và thực tiễn về xây dựng NTM và các tiêu chí xây dựng NTM, vận dụng phân tích thực trạng phát triển kinh tế - xã hội và quá trình xây dựng NTM của huyện Văn Yên, tỉnh Yên Bái. Trên cơ sở đó, đề xuất kiến nghị về định hướng và giải pháp để thúc đẩy XDNTM trong giai đoạn tới.

3.2. Nhiệm vụ nghiên cứu

- Phân tích tổng quan về lí luận cũng như thực tiễn XDNTM.
- Đánh giá thực trạng và phân tích các nhân tố ảnh hưởng tới XDNTM ở huyện Văn Yên, tỉnh Yên Bái.
- Nghiên cứu vấn đề XDNTM và giải pháp để hoàn thành việc XDNTM của huyện Văn Yên, tỉnh Yên Bái trong thời kỳ đến năm 2020.

4. Giới hạn phạm vi nghiên cứu

- *Về nội dung* : Nghiên cứu quá trình XDNTM ở huyện Văn Yên, tỉnh Yên Bái trong giai đoạn hiện nay và giải pháp thúc đẩy quá trình XDNTM trong thời gian tới, phân tích sâu 2 xã điểm Đại Phác và Yên Hưng.
- *Về lãnh thổ*: Nghiên cứu XDNTM huyện Văn Yên.
- *Về thời gian*: Định hướng XDNTM ở huyện Văn Yên giai đoạn 2011- 2015, định hướng đến năm 2020.

5. Quan điểm nghiên cứu và phương pháp nghiên cứu

5.1. Quan điểm nghiên cứu

- *Quan điểm hệ thống*: Huyện Văn Yên, Yên Bái được xem là một hệ thống lãnh thổ KTXH. Trong đó, cộng đồng các dân tộc, tính bản địa, đặc điểm địa hình và tài nguyên rừng có mối quan hệ thống nhất biện chứng với nhau.

Các bộ phận lãnh thổ hành chính của huyện là các hệ thống cấp thấp hơn tác động qua lại với nhau trong quá trình phát triển KTXH.

- *Quan điểm tổng hợp lãnh thổ*: Các yếu tố tự nhiên và tài nguyên thiên nhiên đã được phân tích gắn với những đặc thù của huyện về các mặt vị trí địa lý, lịch sử phát triển, truyền thống, phong tục tập quán của từng dân tộc và định hướng phát triển. Trên cơ sở đó, thấy được mức độ tác động khác nhau của vấn đề XDNTM đến bộ mặt nông thôn và đời sống của người dân.

- *Quan điểm lịch sử - viễn cảnh*: Sự phát triển KTXH, đặc biệt điều kiện tự nhiên và môi trường sinh thái của địa phương không chỉ thay đổi theo không gian mà còn thay đổi theo thời gian. Vì thế khi nghiên cứu về mô hình XDNTM của huyện Văn Yên phải đứng trên quan điểm lịch sử sẽ thấy được sự biến đổi của chúng và phân tích được các nguyên nhân. Từ đó có thể đưa ra các giải pháp nhằm xây dựng mô hình phát triển nông nghiệp, nông thôn cho phù hợp với đặc điểm địa phương.

- *Quan điểm phát triển bền vững* : Quán triệt quan điểm phát triển đòi hỏi phải đảm bảo sự bền vững về cả ba mặt: kinh tế, xã hội, môi trường. Vì vậy XDNTM đảm bảo kinh tế nông thôn có tốc độ tăng trưởng nhanh, hiệu quả và ổn định. Dưới góc độ xã hội, phải chú trọng đến việc xóa đói giảm nghèo, xây dựng thể chế và bảo tồn di sản văn hóa dân tộc. Còn về phương diện môi trường là giữ gìn tính đa dạng sinh học, bảo vệ tài nguyên thiên nhiên, ngăn chặn sự ô nhiễm và xuống cấp của môi trường nông thôn.

5.2. Phương pháp nghiên cứu

5.2.1. Phương pháp thu thập, phân tích, tổng hợp tài liệu

Trong quá trình thực hiện luận văn, tôi đã tìm hiểu thu thập các thông tin, tư liệu, số liệu từ nhiều nguồn khác nhau để tiến hành chọn lọc theo nội dung đề tài đặt ra.

Do tài liệu được thu thập từ nhiều nguồn khác nhau nên chắc chắn có độ “vênh” nhất định. Vì vậy, cùng với việc sử dụng phương pháp phân tích và

tổng hợp đề xử lý tài liệu, số liệu tôi coi trọng thu thập và xử lý từ các nguồn tư liệu bằng việc đi thực tế địa bàn, trao đổi với người dân, với cán bộ địa phương đang thực thi nhiệm vụ tổ chức và điều hành XDNTM tại hai xã điểm Đại Phác và Yên Hưng. Vấn đề là đảm bảo hài hoà các nguồn thông tin tư liệu sao cho phù hợp với thực tế để đưa ra những đánh giá khách quan về thực trạng, đủ tin cậy về những giải pháp được kiến nghị đề xuất XDNTM.

5.2.2. Phương pháp thực địa

Là phương pháp cần thiết và quan trọng trong quá trình thực hiện đề tài. Qua quá trình quan sát và khảo sát thực tiễn địa bàn nghiên cứu đã giúp tôi có nhiều thông tin mới, kiểm chứng kết quả đã thu thập. Từ đó xây dựng những cơ sở thực tiễn cho những nhận định, đánh giá.

5.2.3. Phương pháp tham vấn chuyên gia

Tại những địa điểm khảo sát thực tế, chủ yếu tại hai xã điểm Đại Phác và Yên Hưng, tôi đã tiến hành phỏng vấn trực tiếp các nhà chuyên môn, những nhà lãnh đạo, lấy ý kiến đóng góp của người nông dân,... để có thêm hiểu biết về nông nghiệp, nông dân và nông thôn Việt Nam, những vấn đề đặt ra trong quá trình thực hiện XDNTM nhằm đưa ra những nhận định và kiến nghị đề xuất có tính thuyết phục.

5.2.4. Phương pháp biểu đồ, bản đồ

Trong quá trình nghiên cứu luận văn có sử dụng một số bản đồ thể hiện không gian của đối tượng nghiên cứu và một số biểu đồ kết hợp với phân tích làm rõ thực trạng XDNTM ở huyện Văn Yên, tỉnh Yên Bái.

6. Cấu trúc đề tài

Ngoài phần mở đầu và kết luận đề tài được chia làm ba chương:

Chương 1: Cơ sở lý luận và thực tiễn về phát triển nông nghiệp, nông thôn.

Chương 2 : Các nhân tố ảnh hưởng và thực trạng XDNTM ở huyện Văn Yên, tỉnh Yên Bái.

Chương 3: Định hướng và giải pháp XDNTM ở huyện Văn Yên, tỉnh Yên Bái.

7. Những đóng góp của luận văn

Hệ thống hóa về lí luận và thực tiễn XDNTM trong thời kì công nghiệp hóa, hiện đại hóa và hội nhập quốc tế; vận dụng trong nghiên cứu quá trình XDNTM phù hợp với điều kiện miền núi và vùng dân tộc ở huyện Văn Yên, tỉnh Yên Bái.

Đề xuất, kiến nghị một số giải pháp đẩy nhanh chương trình XDNTM tại điểm xã Đại Phác và Yên Hưng, trên cơ sở đó nhân rộng kinh nghiệm trên địa bàn toàn huyện, qua đó góp phần thúc đẩy công cuộc XDNTM ở huyện Văn Yên, Yên Bái thời kỳ đến năm 2020.

8. Từ khoá

Huyện Văn Yên - Yên Bái / Xây dựng nông thôn mới

Chương 1

CƠ SỞ LÝ LUẬN VÀ THỰC TIỄN VỀ PHÁT TRIỂN NÔNG NGHIỆP, NÔNG THÔN

1.1. Cơ sở lý luận

1.1.1. Nhận thức chung về phát triển nông nghiệp, nông thôn bền vững

1.1.1.1. Định nghĩa, diễn giải

Trong hai thập niên gần đây, nông nghiệp bền vững đã được định nghĩa với nhiều góc độ khác nhau, nhưng phổ biến nhất, theo Douglass G.K có thể phân thành 3 nhóm :

Nhóm thứ 1 : Nông nghiệp bền vững được nhấn mạnh chủ yếu vào khía cạnh kinh tế- kỹ thuật. Năng suất lao động tăng và duy trì trong dài hạn, là bằng chứng cho sự tăng trưởng của nông nghiệp theo con đường bền vững.

Nhóm thứ 2 : Nông nghiệp bền vững được nhấn mạnh chủ yếu vào khía cạnh sinh thái. Một hệ thống nông nghiệp gây ô nhiễm môi trường, phá vỡ cân bằng sinh thái của hệ thống tự nhiên một cách không hợp lý thì hệ thống đó không bền vững.

Nhóm thứ 3: Nông nghiệp bền vững được nhấn mạnh khía cạnh con người. Một hệ thống nông nghiệp: không cải thiện được trình độ giáo dục, tình trạng sức khỏe và dinh dưỡng của người nông dân thì hệ thống đó không được xem là bền vững.

Trong những thập niên cuối thế kỉ XX, Ủy ban Phát triển Môi trường thế giới (1987) đã đưa ra định nghĩa : *Phát triển bền vững là phát triển đáp ứng nhu cầu hiện tại nhưng không làm tổn thương năng lực đáp ứng nhu cầu của các hệ thống tương lai*, định nghĩa này được phổ biến nhanh chóng và áp dụng ở nhiều nước trên thế giới. Tuy nhiên, định nghĩa này không có sức thuyết phục các nước mà vấn đề nghèo đói còn nghiêm trọng, thu nhập của đại bộ phận dân cư còn thấp. Cũng có một số định nghĩa khác như: Ropetto (1987) cho rằng một trong những định nghĩa cơ bản của phát triển nông nghiệp bền